

บทความรับเชิญ
งานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่
(Area Based Collaborative Research)
กับการสร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่
 โดย ดร.สิลาภรณ์ บัวสาย
 รองผู้อำนวยการ สกว. ด้านยุทธศาสตร์วิจัยเชิงพื้นที่
 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บทความนี้มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นต่องานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่เรียกว่า ABC : Area Based Collaborative Research และวิเคราะห์ถึงลักษณะของงานวิจัยประเภทนี้ ผลกระทบต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ และนัยยะต่อการพัฒนาประเทศและบทบาทของมหาวิทยาลัยในพื้นที่

Area Based Collaborative Research (ABC) คืออะไร

เมื่อปี 2550 สกว.ได้เริ่มต้นงาน ABC ย่อมาจาก Area Based Collaborative Research for Development อาจนับได้ว่าเป็นหน่วยงานแรกๆ ที่เริ่มจับงานเชิงพื้นที่อย่างจริงจัง โดยมีการทดลองสร้างรูปธรรมของงานวิจัยที่สามารถตอบโจทย์ปัญหาความต้องการของพื้นที่หลากหลายรูปแบบ แล้วเอามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างนิยามและรูปแบบของงานวิจัยให้มีความชัดเจน สักเคราะห์เพื่อวางทิศทางการสนับสนุนการวิจัยไปข้างหน้า สักัดความรู้จากบทเรียนของโครงการวิจัยต่างๆ เพื่อหมุนเกลียวความรู้และยกระดับการจัดการงาน ABC ต่อไป

งานวิจัยแบบ ABC เป็นงานที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ ซึ่งอาจมีได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ลงไปจนถึงระดับชุมชนและครัวเรือน ลักษณะของงานวิจัยประเภทนี้จึงมีโจทย์เป็นปัญหาของ

พื้นที่ และทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการกับกลไก/ภาคีการพัฒนาในพื้นที่ เพื่อให้กลไกดังกล่าวสามารถซึมซับเอาข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเข้าไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวคิดแนวทางการทำงานในภาคปฏิบัติได้ อันจะส่งผลต่อการสร้างรูปธรรมของความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่และความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงนั้น แนวคิดหลักของงานวิจัย ABC ประกอบด้วย

1. แนวคิดการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-based Approach) เน้นการตั้งโจทย์วิจัยจากปัญหาความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่
2. แนวคิดความร่วมมือ (Collaboration) เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างภาคีต่างๆที่เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาในพื้นที่ เพื่อใช้จุดแข็งที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายให้เป็นพลังในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

งานวิจัยแบบ ABC ต่างจากงานวิจัยอื่นอย่างไร

- งานวิจัยแบบ ABC มีโจทย์มาจากปัญหาสำคัญของพื้นที่หรือเป็นโจทย์เชิงยุทธศาสตร์ของการขับเคลื่อนการพัฒนาจังหวัด
- งานวิจัยแบบ ABC ทำงานร่วมกับ “กลไกพัฒนาพื้นที่” ในการหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหาสำคัญนั้นจึงจำเป็นมากที่จะต้องมีการวิเคราะห์ก่อนว่า “ใคร” จะเป็นคนที่ต้องมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหานั้น
- งานวิจัยแบบ ABC ใช้กระบวนการวิจัยเป็นกระ

บวนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างภาควิชาการกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างทั้งความไว้วางใจและความเข้าใจในเนื้อหาของงานวิจัยแก่กลไกพัฒนาพื้นที่ ทั้งที่เป็นภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน

●งานวิจัยแบบ ABC สร้างข้อมูลและความรู้เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจจัดการปัญหาและศักยภาพโดยกลไกพัฒนาพื้นที่ข้อมูลที่สร้างขึ้นอาจเป็นข้อมูลทั่วไป แต่ต้องได้รับการยอมรับในความแม่นยำเชื่อถือได้

●งานวิจัยแบบ ABC มีการเปิดเวทีเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่างๆในพื้นที่ เพื่อให้เห็นข้อมูลร่วมกันและนำไปสู่การวางแผนหรือกำหนดกติกาเพื่อแก้ไขปัญหา

●เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย ความรู้นั้นยังอยู่ติดกับคนในพื้นที่ที่จะเป็นคนแก้ปัญหา ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองทางความคิดได้มากขึ้น หรือทำให้กลไกพัฒนาพื้นที่มีข้อมูล แผน หรือกติกา เพื่อใช้ในการจัดการปัญหาของพื้นที่ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การทำความเข้าใจกับงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ หรืองาน ABC อาจจะง่ายขึ้นหากดูจากกรณีศึกษาจริงที่เกิดขึ้น

กรณีที่ 1 : โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ 2550-2553 ในพื้นที่ 17 จังหวัดⁱ

โครงการนี้เกิดจากการมองปัญหาภาพใหญ่ของประเทศ 2 เรื่อง และออกแบบการทำงานเป็นโครงการวิจัยเพื่อทดลองหาเครื่องมือที่จะมีพลังพอจะแก้ปัญหาทั้งสองเรื่องนั้นได้ ปัญหาสองเรื่องนั้นคือ 1) ปัญหาความยากจนที่คนจนโดยเฉพาะเกษตรกรในชนบทไม่สามารถหาทางปลดหนี้ของตนได้ และ 2) ปัญหาการขาดบูรณาการทรัพยากรภาครัฐในการสนับสนุนการแก้ปัญหาความยากจน

แนวคิดหลักที่ใช้ในการออกแบบงานคือ แนวคิดการสร้างชุมชนเข้มแข็งและแนวคิดเรื่องความร่วมมือ ด้วยสมมุติฐานว่าปัญหาความยากจนไม่อาจแก้ได้ด้วยการขึ้นทะเบียนคนจนเพื่อถามว่าเรามีปัญหาอะไร แล้วให้หน่วยงานเข้าไปแก้ให้ตรงตามปัญหาของคนเหล่านั้น โครงการนี้มองว่าปัญหานี้สินของแต่ละบุคคล เป็นสาเหตุของกระบวนการสะสมหนี้ ซึ่งมีทั้งที่เป็นสาเหตุที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและที่เกิดจากพฤติกรรมส่วนตัวการแก้ปัญหาจึงมีหน่วยในการแก้ทั้งระดับครัวเรือน ระดับชุมชน ระดับ

ตำบล และระดับจังหวัด เจ้าของปัญหาจะต้องเรียนรู้และปรับพฤติกรรมการสั่งสมหนี้ของตนก่อน ส่วนปัญหาที่เหมือนกัน ของคนทั้งชุมชนก็ประมวลกันเข้ามา วิเคราะห์สาเหตุและหาแนวทางการแก้ไขร่วมกัน เกิดเป็นแผนชุมชนที่สามารถเป็นจุดเชื่อมโยงให้เกิดการบูรณาการทรัพยากรภาครัฐตั้งแต่ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขึ้นไปถึงจังหวัด และหน่วยงานในส่วนภูมิภาค

โครงการนี้ได้ทดลองทำวิจัยปฏิบัติการโดยใช้บัญชีครัวเรือนและแผนชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้และการบูรณาการความร่วมมือของภาคีพัฒนาต่างๆในพื้นที่ ทีมวิจัยส่วนใหญ่เป็นนักพัฒนาเอกชนที่พอมือพื้นฐานด้านการวิจัยบ้าง ทำพร้อมกัน 17 จังหวัดในทั้ง 4 ภาคทั่วประเทศ เพราะหวังผลให้เกิดการขับเคลื่อนเชิงนโยบายด้วย แต่ผลลัพธ์หลักคือผลที่คาดหวังให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งในด้านความเข้มแข็งของชุมชน ความสามารถในการปลดหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร การบูรณาการทรัพยากรในพื้นที่เพื่อการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ตัวอย่างของผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม อาทิ

ที่ จ.ชัยนาทⁱⁱ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำนาเป็นหลัก ชาวนามีหนี้สินสูงในหลักหลายแสนบาท การทำบัญชีครัวเรือนด้วยตนเองของชาวนาทำให้เขาตระหนักถึงต้นทุนค่าปุ๋ยเคมีที่สูงมาก เกิดขบวนการรวมตัวกันหาทางลดต้นทุนการใช้ปุ๋ย เกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจปุ๋ยชีวภาพ มีการปรับพฤติกรรมการผลิตโดยหันมาปลูกของที่ตัวเองต้องกิน เพื่อลดค่าใช้จ่ายการบริโภค หลังจาก 3 ปีผ่านไป ชาวนาทุกรายที่เข้ามาร่วมเรียนรู้ภายใต้โครงการวิจัยสามารถลดหรือปลดหนี้ได้ ค่าเฉลี่ยการปลดหนี้ของชาวนาชัยนาทคิดเป็นราว 56,600 บาทต่อครัวเรือนต่อปี นอกจากนี้ ผลจากแผนชุมชนที่เกิดจากการมีข้อมูลที่ยืนยันถึงความเป็นจริง ขนาดของปัญหาและผู้ได้รับผลกระทบยังทำให้ทั้ง อบต. หน่วยงาน และจังหวัดเข้ามาสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้ชาวนาหันมาผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เนื่องจากผลตอบแทนสูงกว่า หลังจากโครงการสิ้นสุดลงงานขับเคลื่อนการแก้ปัญหาหนี้สินของคนชัยนาท ได้ยกระดับไปเป็นการแก้ปัญหาในระบบการผลิตและการเพิ่มรายได้

ที่ จ.พิษณุโลกⁱⁱⁱ เป็นแหล่งปลูกข้าวโพด เกิดปรากฏการณ์คล้ายๆกับที่ชัยนาท เกษตรกรพูดเหมือนกันว่าพอเห็นตัวเลขก็รู้เลยว่าเขาขาดทุนตั้งแต่ยังไม่ได้ลงมือปลูก ทำให้เกิดแนวทางการแก้ปัญหาหลายแบบในหลายตำบล มีทั้งที่

ปรับเปลี่ยนพืชที่ปลูก จากข้าวโพดไปเป็นกระทกรก หรือ ไม้ประดับ แต่มีแนวทางหนึ่งที่แหวกออกไป โดยการประสานงานของผู้ประสานงานวิจัยภาคเหนือตอนล่าง ได้นำงานวิจัยที่สกว. ได้สนับสนุนและเสร็จไปแล้วหลายปี เรื่องปุยสังข์ตัด เอาไปแนะนำ เกิดเป็นโครงการวิจัยประเภท Translational Research ซ้อนทับลงไปบนโครงการวิจัยเดิม เพื่อทดสอบการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีจริงในกรณีการปลูกข้าวโพด ได้มีการทดลองทำในพื้นที่กับเกษตรกรจำนวนหนึ่ง ประสบความสำเร็จมากไม่ใช่ในแง่การลดต้นทุนปุย แต่สามารถทำให้น้ำหนักของข้าวโพดดีขึ้นกว่าเดิมกว่า 2 เท่า เกษตรกรขยายไปกันเองอย่างรวดเร็ว ตามด้วยแรงสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดทำให้พิษณุโลกเป็นจังหวัดแรกที่ประกาศทำปุยสังข์ตัดทั้งจังหวัด

กรณีที่ 2 : โครงการพริกชัยภูมิ^{iv}

โครงการนี้เกิดจากโจทย์ของท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านหนึ่งว่าทุกปีจะมีมือเปรี๊ญมาร้องเรียนเรื่องราคาพริกตกต่ำ ทำอย่างไรจะแก้ปัญหานี้ได้ สกว. โดยฝ่ายเกษตรได้ประสานนำนักวิจัย คือ ดร.วีระ ภาควิชา จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ลงพื้นที่ไปคุยกับกลุ่มเกษตรกรจนพอจับทิศทางของปัญหาได้ว่าเกษตรกรปลูกพริกเพื่อส่งตลาดใหญ่ที่ตัวเองไม่สามารถควบคุมหรือต่อรองราคาได้ อีกทั้งมีปัญหามิในระบบการผลิตทำให้พริกไม่มีคุณภาพ ประสบปัญหาทั้งโรคและเชื้อรา นักวิจัยจึงได้พัฒนาเป็นโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาพริกปลอดภัย อันเป็นการยกระดับการผลิตพริกให้มีคุณภาพ พร้อมกับพาเกษตรกรเรียนรู้เรื่องช่องทางตลาดและราคา จนทำให้เกษตรกรพบว่าหากต้องการขายพริกให้ได้ราคาดี ต้องทำพริกที่มีคุณภาพ ไม่มีเชื้อรา ซึ่งต้องอาศัยความรู้เรื่องพันธุ์ การดูแล โรคและการป้องกัน ฯลฯ

ผลจากการดำเนินงาน ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญมากสำหรับเกษตรกรปลูกพริกในเรื่องของการจัดการแปลงและที่ดิน การวางแผนการผลิต การปรับการผลิต สิ่งนี้สะท้อนว่าเกษตรกรต้องการความรู้จำนวนมาก และจากหลายศาสตร์ที่เข้ามาเชื่อมกันอย่างบูรณาการ จึงจะทำให้เขาแก้ปัญหาได้ นักวิจัยจึงได้พัฒนาเป็นคู่มือสำหรับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมด้วยผลพลอยได้ที่ไม่ใช่ผลงานวิจัยแต่สำคัญคือ ได้ “ใจ” เกษตรกร จากการลงไปคลุกคลีกับชุมชนอย่างทุ่มเท อ.วีระกลายเป็นขวัญใจชาวไร่พริกที่ อ.เกษตรสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ กลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมในกระบวนการวิจัยได้เรียนรู้คุณค่าของการมีข้อมูลและ

ความรู้ ที่ทำให้เขาสามารถแก้ปัญหาได้จริง เกิดความสนใจอย่างต่อเนื่องในข้อมูลวิชาการเรื่องพริกที่มาจากนักวิชาการที่เขาเชื่อมั่นแม้ว่าโครงการจะสิ้นสุดแล้วก็ตาม

และที่สำคัญคือมือเปรี๊ญหายไปเลยจากชัยภูมิ

กรณีที่ 3 โครงการข้าวอินทรีย์ จ.อุดรดิตถ์^v

โจทย์การพัฒนาธุรกิจข้าวอินทรีย์ของอุดรดิตถ์เกิดจากการหารือร่วมกันระหว่างอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์กับ สกว. ในการทดลองสร้างระบบบูรณาการความรู้ของมหาวิทยาลัยจากทุกคณะเข้ามาทำงานร่วมกัน โดยมีข้าวอินทรีย์เป็นตัวร่วม เป้าหมายคือการผลักดันให้เกิดระบบจัดการธุรกิจข้าวอินทรีย์ของจังหวัดอุดรดิตถ์โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ เครือข่ายเกษตรกร องค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยราชการ ภาคเอกชนและประชาชน และยกระดับการเรียนรู้และความสามารถของกลุ่มในการจัดการเชิงธุรกิจเกษตร (ข้าวอินทรีย์)

ผลจากการดำเนินโครงการทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการงานวิจัยของมหาวิทยาลัยที่เป็นการประสานการทำงานร่วมกันของคณาจารย์ใน 6 คณะผ่านการจัดการโครงการวิจัยถึง 27 เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรกับส่วนราชการ ภาคธุรกิจ ภาควิชาการ และเกิดผลที่เป็นรูปธรรมในการเชื่อมต่อตลาดข้าวอินทรีย์ทั้งตลาดภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ โดยมีตลาดหลักเป็นตลาดต่างประเทศที่สิงคโปร์

ผลลัพธ์ที่สำคัญคือมี 2 ส่วนคือ

1. การพัฒนากรอบแนวคิดและแนวทางการพัฒนาธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ระบบหลัก ได้แก่
 - 1.1 ระบบการควบคุมคุณภาพเกษตรกร
 - 1.2 ระบบการจัดการตลาดเพื่อส่งคม
 - 1.3 ระบบการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าข้าวอินทรีย์
2. การพัฒนาระบบสนับสนุนการจัดการธุรกิจเกษตรข้าวอินทรีย์แบบครบวงจร 7 ระบบ ได้แก่
 - 2.1 ระบบการจัดการธุรกิจเกษตร
 - 2.2 ระบบฐานข้อมูลข้าวอินทรีย์
 - 2.3 ระบบการเพิ่มขีดความสามารถเกษตรกรและภาคี
 - 2.4 ระบบการจัดการเครือข่ายเกษตรกรและภาคี
 - 2.5 ระบบการบริหารจัดการเครือข่ายภาควิชาการ

2.6 ระบบพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม องค์ความรู้

2.7 ระบบการตลาดเพื่อสังคม

โครงการนี้เป็นโครงการใหญ่ที่ส่งผลกระทบสูงมากต่อเกษตรกรในพื้นที่ เกษตรกรที่หันมาทำข้าวอินทรีย์มีความมั่นใจในช่องทางการตลาด ในผลตอบแทนและผลกระทบต่อสุขภาพของตนและสิ่งแวดล้อม องค์การปกครองท้องถิ่นเข้าร่วมสนับสนุนกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของเกษตรกร การปรับเปลี่ยนการผลิตและการพัฒนาระบบตรวจสอบ เกิดเป็นระบบ Internal Control System ที่บริษัทคู่ค้ายอมรับ รวมทั้งได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในระบบการบริหารจัดการของมหาวิทยาลัย ซึ่งถือเป็นหนึ่งในโครงสร้างรองรับการพัฒนาจังหวัดที่สำคัญ ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถจับโจทย์ใหญ่ๆ ของจังหวัด และสามารถบริหารงานแบบบูรณาการข้ามคณะ ให้เกิดผลงานที่ตอบโจทย์การพัฒนาได้เป็นอย่างดี ซึ่งคาดว่ามหาวิทยาลัยจะสามารถนำบทเรียนและประสบการณ์การโครงการนี้ไปขยายผลในการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ในประเด็นอื่นๆ ได้อีกมาก

กรณีที่ 4 : โครงการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตเมืองแม่ฮ่องสอน¹

โจทย์นี้เกิดจากความต้องการของชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ต้องการอนุรักษ์วิถีทางวัฒนธรรมของตนเอาไว้ ท่ามกลางกระแสการท่องเที่ยวและโลกาภิวัตน์ที่แพร่เข้ามาถึงเมืองปาย ทำให้ชาวเมืองในเขตเทศบาลเมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทใหญ่เกรงว่าเมืองของตนจะเปลี่ยนไปแบบปาย ที่ดินจะเปลี่ยนมือ วัฒนธรรมเดิมจะถูกกลืนหรือสูญหายไป ผู้ประสานงาน ABC ภาคเหนือตอนบนได้รับโจทย์นี้มาและหานักวิจัยเข้าไปทำ ภายใต้นโยบายการสร้าง Living Museum หรือ พิพิธภัณฑน์มีชีวิต ที่ทำให้เมืองทั้งเมืองมีชีวิตไทใหญ่ตามปกติ และต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมวิถีดั้งเดิมอย่างที่เขาเป็นอยู่ และด้วยความเคารพเจ้าของวัฒนธรรม

งานนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ต้องใช้ความรู้ทั้งด้านการจัดการและด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ มีการเขียนแบบร่างของเมือง เรือนเก่าที่ควรอนุรักษ์ไว้ เป็นเครื่องมือเพื่อการสนทนาหารือของคนในเมืองว่าต้องการอนุรักษ์เมืองไว้ในรูปใด มีวัฒนธรรมการแต่งกาย อาหารการกิน ประเพณีพิธีกรรมอะไรบ้างในแต่ละเดือน และจะจัดการ

อย่างไรเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาได้โดยไม่ทำลายวัฒนธรรมเดิมกระบวนการทำงานต้องมีความร่วมมือกับเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน หน่วยงานด้านการศึกษาและวัฒนธรรม และชุมชนอย่างเข้มข้น เกิดการรวมกลุ่มของชุมชนในเขตเทศบาลเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมไทใหญ่ โดยมีโครงการวิจัยเป็นตัวกลางในการเปิดพื้นที่สนทนาแลกเปลี่ยน

ผลจากการดำเนินงานได้ทำให้เกิดแผนการจัดการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตเมืองแม่ฮ่องสอน การปรับปรุงภูมิทัศน์ของเมืองกำหนดโซนนิ่งในเมือง นอกจากนี้ยังนำไปสู่การออกข้อบัญญัติผังเมืองของเทศบาลเพื่อจำกัดความสูงของอาคารในเขตเมืองด้วยผลกระทบที่สำคัญคือ ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมของตน และเกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมไทใหญ่อย่างชัดเจน และทำให้เจ้าของวัฒนธรรมสามารถปรับตัวรับนักท่องเที่ยวในเชิงรุกได้มากขึ้น

สรุปว่า ABC คืออะไร

จะเห็นว่างานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ หรือ งาน ABC นี้มีลักษณะที่ร่วมกัน ได้แก่

1. โจทย์วิจัยมาจากปัญหาจริงของพื้นที่ และมักเป็นปัญหาที่มีขนาดใหญ่ที่กระทบถึงผู้คนจำนวนมากในพื้นที่ และในการแก้ปัญหานั้น จำเป็นต้องใช้ข้อมูลและความรู้
2. การทำความเข้าใจกับโจทย์ของพื้นที่นั้นจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ ที่หาข้อมูลเบื้องต้นและวิเคราะห์ เพื่อสกัดออกมาเป็นโจทย์วิจัย ไม่ใช่โจทย์การพัฒนา
3. ในกระบวนการวิจัย มีการออกแบบเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร ชุมชน ผู้ที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนการแก้ปัญหาต่อไป แม้ภายหลังโครงการสิ้นสุดลง
4. มีความร่วมมือระหว่างนักวิชาการกับชุมชนและภาคีพัฒนาหลายฝ่ายในพื้นที่ ที่สัมพันธ์กับปัญหาของพื้นที่
5. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ มีทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น กติกา แผน การจัดสรรงบประมาณ การปรับปรุงอาคารสถานที่ และที่เป็นนามธรรม เช่น การปรับระบบคิด และเกิดปัญญารวมหมู่ของคนในพื้นที่ เกิดสัมพันธภาพใหม่ระหว่างภาคส่วนต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นนามธรรมนี้มักจะส่งผลที่ยั่งยืนกว่าการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม

ABC กับการสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่

เนื่องจากงานวิจัย ABC เป็นงานที่มักจับจ้องปัญหาที่ใหญ่และสำคัญของพื้นที่ที่กระทบถึงคนจำนวนมาก และออกแบบการทำงานที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการทำงานข้อมูลความรู้ จึงไม่น่าเกิดความคาดหวังที่งานประเภทนี้จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ได้มาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเชิงกระบวนการ (Process Outcome) มีหลายลักษณะ ได้แก่

1) การปรับทัศนคติและความสัมพันธ์ใหม่ที่น่าไปสู่ความร่วมมือ

การออกแบบงานวิจัยให้เกิดกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการ นักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน ชุมชน มักส่งผลให้เกิดการจัดปรับท่าทีและความสัมพันธ์ระหว่างคนเหล่านั้นซึ่งล้วนแต่อยู่ด้วยกันในพื้นที่ แต่มักไม่ได้มีการปรึกษาหารืองานด้วยกัน เรามักพบว่าปัญหาที่ใหญ่มากของพื้นที่คือการที่ส่วนราชการต่างคนต่างทำ ต่างฝ่ายต่างมีแผนงานโครงการและภาระหน้าที่ของตนที่จะต้องทำ จึงขาดการมองปัญหาร่วมกันที่ชัดเจน แต่เมื่อได้มีโอกาสมาทำงานร่วมกันภายใต้โครงการวิจัย ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่กลางๆ ให้ได้ร่วมกันมองปัญหาและค้นหาทางออก หน่วยงานหลายหน่วยได้สะท้อนว่ากระบวนการปรึกษาหารือนี้เป็นประโยชน์มากกับการทำงานตามภาระหน้าที่ของเขา ทำให้ทำงานได้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลมากขึ้น ได้วิเคราะห์ปัญหาจากมุมมองที่หลากหลายมากขึ้น และที่สำคัญ คนทำงานได้เรียนรู้ที่จะ "ให้เกียรติและฟัง" คนอื่นมากขึ้น ผู้นำชุมชนบางคนสะท้อนว่าเมื่อตัวเองปรับท่าทีในการให้เกียรติหน่วยงานและฟังเขามากขึ้น ก็พบว่าหน่วยงานก็ฟังสิ่งที่ชุมชนเสนอมากขึ้นด้วย การยอมรับกันและกันเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความไว้วางใจและความร่วมมือในการแก้ปัญหาหารือกัน กลไกที่มักเกิดขึ้นเป็นรูปธรรมคือการตั้งทีมงาน/คณะทำงานร่วมที่มีการปรึกษาหารือใกล้ชิดขึ้น ซึ่งแตกต่างจากวิถีปฏิบัติเดิมที่แม้จะมีการตั้งคณะทำงานจังหวัด แต่การหารือก็ไม่ได้มีส่วนร่วมของชุมชนและวิชาการมากนัก หรือเป็นการเชิญชาวบ้านเข้ามาร่วมรับฟังสิ่งที่หน่วยราชการจะทำมากกว่า

2) การนำข้อมูลของชุมชนจากงานวิจัยไปใช้โดยหน่วยราชการในการทำแผนและการบริหารโครงการของรัฐ

ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเก็บและวิเคราะห์ เป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักมากสำหรับการจัด

ทำแผนงานโครงการของหน่วยงานในจังหวัด ทั้งหน่วยงานระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ที่ผ่านมากระบวนการบริหารราชการในพื้นที่มักอาศัยข้อมูล จปฐ. และข้อมูลจำเพาะที่หน่วยราชการเป็นคนจัดเก็บตามสายงานต่างๆ ไม่มีใครสามารถตรวจสอบได้ว่าข้อมูลเหล่านั้นแม่นยำหรือตรงตามความเป็นจริงเพียงใด ยิ่งไปกว่านั้น ในระยะหลังหน่วยงานต่างๆก็ไม่ได้รับงบประมาณที่เพียงพอในการเก็บข้อมูล ยิ่งทำให้ความน่าเชื่อถือของข้อมูลเป็นคำถามใหญ่ ที่น่าตกใจคือกระบวนการจัดทำแผนงานและงบประมาณทั้งหมดของประเทศมักตั้งอยู่บนฐานข้อมูลเหล่านี้

โครงการวิจัยที่มีการเก็บข้อมูลระดับครัวเรือนและชุมชน ถ้ามีจำนวนที่มากพอที่จะสะท้อนภาพความเป็นตัวแทนของประชากรได้ จึงเป็นสิ่งที่เปี่ยมประโยชน์อย่างมากกับหน่วยราชการในการวางแผนพัฒนาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตร การจัดการแหล่งน้ำ การจัดสวัสดิการสังคม และการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีตัวอย่างจำนวนมากจากโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ในหลายจังหวัดที่สะท้อนการนำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้ในการปรับแผน ตลอดจนการบริหารโครงการให้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น

3) การบูรณาการงบประมาณในพื้นที่

การบูรณาการเป็นโจทย์การทำงานที่ทุกฝ่ายเรียกร้อง โดยไม่มีการคิดค้นเครื่องมือทำงานใหม่ๆ แนวปฏิบัติเดิมคือขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นเจ้าภาพจัดประชุมส่วนราชการต่างๆเพื่อบูรณาการแผนการทำงาน คำถามคือจะเอาอะไรเป็นตัวตั้ง จังหวัดส่วนใหญ่จะเอายุทธศาสตร์จังหวัดเป็นตัวตั้ง แต่ยุทธศาสตร์จังหวัดก็มักอยู่ห่างไกลจากปัญหาทุกข์สุขของประชาชนในพื้นที่

งานวิจัย ABC โดยเฉพาะในกลุ่มโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน^{vii} ได้สร้างเครื่องมือใหม่คือ ข้อมูลปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนที่สะท้อนและตรวจสอบได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนและแผนชุมชน ในระดับท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถใช้แผนชุมชนไปวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนพัฒนาตำบลได้ ทำให้เกิดการปรับการจัดสรรงบประมาณท้องถิ่นให้สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชนมากขึ้น ส่วนในระดับจังหวัด การใช้ข้อมูลในระดับภาพย่อย (Micro) นี้ไปประกอบกับข้อมูลภาพใหญ่ (Macro) อันได้แก่ยุทธศาสตร์จังหวัด ทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสามารถ

บูรณาการแผนงานโครงการของส่วนราชการต่างๆให้ตอบสนองโจทย์ปัญหาจริงของคนข้างล่าง (Bottom up, Problem based approach) ควบคู่ไปกับยุทธศาสตร์ที่วิเคราะห์จากศักยภาพและโอกาสการพัฒนาจังหวัด (Top down, Potential based approach) ได้ จังหวัดที่สะท้อนการบูรณาการทรัพยากรเพื่อการพัฒนาได้ชัดเจนที่สุด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์^{viii} ซึ่งสามารถเชื่อมโยงงานของส่วนราชการต่างๆผ่านการทำงานโครงการบูรณาการความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารและอาหารปลอดภัย จนเกิดเป็นวาระจังหวัดร่วมกัน เรียกกันว่าโครงการ 3 ดี : คนดี สุขภาพดี รายได้ดี

นัยยะต่อการพัฒนาประเทศและบทบาทของมหาวิทยาลัย

การทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ดังที่กล่าวมาข้างต้น มีนัยยะที่สำคัญมากต่อหลักการและเป้าหมายการพัฒนาหลายประการ

- การปรับเปลี่ยนท่าทีการยอมรับกันและกันมากขึ้น สะท้อนการปฏิรูปวิธีทำงานที่มีมิติความเป็นมนุษย์มากขึ้น ลดความเป็นเครื่องจักรลง
- การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น สะท้อนความมีธรรมาภิบาลของระบบบริหารราชการแผ่นดิน
- การเรียนรู้ของชุมชนที่เป็นเจ้าของปัญหาต่อสภาพปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไข ตลอดจนตระหนักในบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่จะต้องมีส่วนสำคัญในการตอบสนองการแก้ปัญหา สะท้อนการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนและประชาธิปไตยที่ระดับฐานราก
- การใช้ข้อมูลความรู้ในการวางแผนและแก้ปัญหา สะท้อนความมีเหตุมีผลตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการก้าวเข้าสู่สังคมของการใช้ความรู้และเหตุผล
- การบูรณาการทรัพยากรในพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน สะท้อนเครื่องมือใหม่ในการปฏิรูประบบราชการให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

การสร้างงานวิจัยที่จะมีนัยยะสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เช่นนี้ได้ จำเป็นต้องอาศัยกลไกเชิงสถาบันที่จะเป็นผู้สร้างและผลิตซ้ำการทำงานวิจัยเช่นนี้ ตรงนี้เองเป็นบทบาทที่เหมาะสมที่สุดของมหาวิทยาลัยในพื้นที่ เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีพันธกิจในการทำวิจัยและ

บริการวิชาการอยู่แล้ว หากมหาวิทยาลัยได้ก้าวเข้ามาทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ นอกจากจะสามารถใช้ความรู้เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงนานาประการดังตัวอย่างข้างต้น อันเป็นการทำบทบาทของวิชาการรับใช้สังคมอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว มหาวิทยาลัยยังสามารถสร้างความรู้ใหม่จากบริบทและเชื่อมโยงกับการจัดการผลิตบัณฑิตได้อีกด้วย

ในปี 2553-2554 สกว.ได้เริ่มทดลองการสนับสนุนเชิงสถาบันกับมหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่ง เพื่อให้มหาวิทยาลัยสร้างหน่วยจัดการงานวิจัยภายใน โดยเน้นให้เป็นงานวิจัยที่พัฒนาจากโจทย์ของพื้นที่ โดยมีทีมผู้ทรงคุณวุฒิจาก สกว.ร่วมให้ข้อคิดเห็นต่อการทำโจทย์ให้แหลมคมเพื่อการแก้ปัญหาของพื้นที่และสร้างองค์ความรู้ใหม่ไปได้พร้อมๆกัน การออกแบบกระบวนการทำวิจัย ไปจนถึงการทำงานร่วมกับภาคีที่คาดว่าจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนั้นในพื้นที่ มหาวิทยาลัยที่ร่วมทำงานกับ สกว.ภายใต้การนำร่องดังกล่าวประกอบด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

แต่ละมหาวิทยาลัยมีการจัดวางระบบการบริหารจัดการภายในที่แตกต่างกัน และมีความริเริ่มในการสร้างเครื่องมือจัดการที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่เป็นข้อค้นพบจากประสบการณ์ของหน่วยจัดการงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ของสถาบันทั้ง 7 แห่งนี้ที่เหมือนกัน คือทุกแห่งพบว่าการทำงานวิจัยที่มาทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่นี้ไม่่ง่าย เนื่องจากเงื่อนไขภายในของมหาวิทยาลัยไม่เอื้อ ทั้งในเรื่องการนับภาระงาน การนับผลงานตามตัวชี้วัดของคณะและมหาวิทยาลัย ความเข้าใจและความทุ่มเทของนักวิจัย การบริหารความร่วมมือของนักวิจัยข้ามศาสตร์ข้ามคณะ ณ ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ได้เริ่มสร้างรูปธรรมการบริหารงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ได้แล้ว และอีกหลายมหาวิทยาลัยก็กำลังตามมา

เหล่านี้เป็นโจทย์การทำงานในระยะต่อไปสำหรับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยในการหาทางพัฒนาระบบการจัดการงานวิจัยที่จะหนุนช่วยให้มหาวิทยาลัยสามารถพัฒนาระบบการจัดการงานวิจัยภายในของมหาวิทยาลัยให้เอื้อต่อการทำงานวิจัยแบบ ABC เพื่อที่ว่ามหาวิทยาลัยจะสามารถเป็นที่พึ่งด้านความรู้และวิชาการให้กับพื้นที่ได้อย่างแท้จริงและเป็นรูปธรรม